

IZADIA ZAINDU EUSKAL TOKI-IZENAK MUNDUAN ETA EUSKAL EDESTIA XVI.

1540-1550ean Erdi Mendeko urtetik oraingo aldira, edo ta Berrizte Alditik⁽¹⁾ Frantzian 1.789an egin zan iraultetatik gaur arte, agertu ziran aurrerakuntzakaz⁽²⁾, lengo erregetzaren orokorrezko agintea indartu barik eta eurak menderatuta, Nizeatik merkantilismoagaz batera etorten zan katolikotasunaren batzangotasuna joan ziran sendotzen, eta nai ta Europaren berezko errietan eta Euskalerrian Iparaldeko iru lurralde ta egoaldean, Nafarroa, Araba, Gipuzkoa eta Bizkaian gure askatasunezko eskubiak euki, tresneri barri orreik indarrezko aukeran emoten eutsoezan neurrian, euren batzangotasunaren norkerizko asmakuntzak asi ziran gogortzen.

Zergaitik baiña menperatu ote eban, errege irudiak eukan antolatzaile edo artekarizko ardurea ?.

Asiriako Sargonidasen erregetzak eta erromatar kuartaren kaisertzak sortu ziranetik, munduko gizar-tearen eskubideak zapaltzeko alegiñean etorri dira beti. Ezin izan dabe baiña, euren sasi ameskeriak garaitu.

Eta XVIIIn mendetik onantza European egon ziran erregetzako leiñuak, erromatar kaisar sakratuzko katolikotasunaren eritzi maltzur orrekin ez ziralaiko gai izan munduko giza guztia eritzi baten inguruan batzangotu edo ta norkeriaren merkantillezko batzango zale barrien aberaspideak gura ebezan batzangotasunaren menpeko neurriak ezartzea, saio barri bat asi ziran antolatzen.

1789an Frantzian egin zan iraultza izan zan saio barri ori, laterritutako lurralde aundien jendeak pillotuta, erri ta izkuntz ezberdiñ orreik, ia aienatze-

(1) *Berrizte Aldetik* = *desde la reforma*. (2) *Aurrerakuntzak* = *Irarkola, itsas orratza, lerrautza-(polvora), eta abar*.

ko gai izaten ba ziran, erromatik asmatuta etortzen latiñezko katolikotasunaren mesede.

Frantziko lurraldearen erregeen artean, franko erregeak, lenengo leiñuetatik beti, goitik berako jaurkintzaren zaleak izan ziran lez, iraulketaren ondorio bidetik, Frantziko lurraldearen gizarte ezberdiñak batzangotu gura ebazan, eta ararte euki ebazan bereiztasunaren antolabidezko⁽¹⁾ erregeen ardurak bazturtuta, berezko erriak daukiezan nortasunezko izkuntz eta lurrak guda bidez, latiñezko katolikotasunaren asmakuntzagaz laterritu ziran, laterritutako lurralde guzti orreitan, danak frantzez biurtuta.

Eta katoliko batzangotasun ori mundu osorako asmatuta izan zan lez, Europa osoan eredu ori artuta, ararte egon ziran itzarmen bidetik antolaraziko erregeakaz lotuta, lurralde aundietan, guztiz Laterrituta geratu zan, aberri barriak katolikoaren izen gaiñerakoagaz.

Baiña, Erromatar katoliko kaizar sakratuan batzangotzeko asmatuta dagoan zorro orren bealdea, areik eta Mundu guzti onen nortasunezko giza barruan sartu arte josi barik euki ebelako, Napoleonek, menperatzailletasunezko atea zabalik aurkitu ebazan, eta bera be joan zan Europa ta ia mundu osoaren kaizar batzango ori lortzen. Borroka ori baiña, Jainko Legearen aurka dalako, betiko lez, azken gaiztotuta utsegille urten bear izan eban, ainbeste millakada erritar eta gudarien eriotzagaz.

Batzangotasunezko asmakizun orrek buru gogorra dauka, eta Hitlerrek be azkeneko saioa egin eban, 60milloi giza seme il da.

Noz arteraiño, burukaldi gogor⁽²⁾ orreik ?.

Gaur ez dira ausartzen beste bat egiten, Munduko bizitza berrogei bider aienatzeko atomozko lerkaiak dagozelako.

Eta errigizartearen nortasun ta nortasunezko izkuntzak gaur zer ?.

Sumerian asita, Sargonon menperatzailletasunetik gaur arteko norkeriaren maltzurutasunak ikusita, kontuan artu bear doguna, Jaungoikuak Ludi au irasi ebanetik eta beren legeakaz oiñarritu, berezku ebalat betirako izadi au, eta lege orreik ez dabe esaten, berezutasunarekin begirune aundia euki bear dogula baiño beste gauzarik. Gure arduraren kontu aundienetan artu bear doguna, or ulertzen diralako izadi onen gai gizaren eskubideak, edo ta Jainkoak danori agindutako zeregiña.

Norkeriaren asmakizunezkoak edesti guztian berezko legearen aurka, gizartearen ordezkartzazko ardurakaz eten gabeko odoljarioaren sarraskia ekarri badabe, eta ipinitako legeak bete egin bear doguzelako daukagun baitaren aginduz, lege orreik daukien indarragaz beti aleginduko dira Jainkoak ipini ebazan berezutasuneko gai giza leku edo be-

(1)Antolabide=arbitraje (2)Burukaldi gogor = cabezonadas.

rezko legearen izatasunezko egokitasunera, eta guztiz egokituko ziran, orokorrezko bereztasuna, bakezko arnasaldi baten sartu balitz.

Orduan, bigarren munduko gudan zer gertatu zan ikusita, zergaitik barrero artu ez, bere ostean damu aundiz garraxika aldarrikatua: giza eta berezko erri ta erritar eskubidearen bideak artu bear doguzela ?.

Iñoz ez ote dogu igarriko Jaungoikuak ipinitako legeen aurka ezingo dogula ezer egin ?.

3. EUSKEREAK, ZELAKO IRUDIAGAZ ITXURATZEN DAUTSO EUSKALERRIARI ?.

Euskerea sortzezko izkuntza izan da, ez da gure gogotik oldoztu egiten dan izkuntz bat bezela.

Edo ta edestian ikusi dogun lez, menperatzaileak euren sasi garaipenak lortzeko, erri ezberdiñeko gizarateak menperatasunezko bearkuntzaren naastetatik urten leiken izkuntz baragarri baten antzera.

Ainbat latin kume sortu ziran Erromatarren norkerizko mende bidetik, berezko erriaren izatasunak beartasun bidetik naspillatuz⁽¹⁾, askatasunaren nortasunezko

bereztasunean euki eben indarra ta bereztasunezko legeen zentzun aundiak kentzeko⁽²⁾ alegiñean,

Jainkoak berezko bizitz oneitara ordearen ardura-dunezko eragille lez bialdu ginduzanean, gai oneri arrigarritasun aundiz, adierazpen bat emoten asi bear izan gendun, goseak, gure sabel zorri onein larritasunezko doñuak, jaiotzak, eriotzak, gaxo aldi, zauri eta bizitzari erantzuna emoteko, eta bidezko arrazoiaren aurkako ekintzak ez ziralako egokienak, bai ta beste aukerarik ez gendulako euki, itaun bitartetik, baietza emon geuntson bizitz oni maitasunean egokituta.

Maitasuna, nori baiña ?:

Leen Jaungoikoari, laster konturatu giñelako bizitz au ez zala edozeiñek egindakoa.

Bigarren sendiari, lagun bearrean babeserako, guregandik ugaritzen giñelako.

Eta irugarren gai bizitzari, berak, gu izateko emoten dauskulako aukerea.

Maitasunezko egarri⁽³⁾ orren bidez, laster konturatu giñan, gauza guztien ekintzarako alegiñean, txar eta onezko aldiak eukezala, eta egiten genduzan gauza guztietan, begirunezko neurriak arduratu bear giñela, oker edo utsaldian jausi ez gindezan.

(1) Naspillatu = des-concertar. (2) Zentzun aundiak kentzeko = desconceptar. (3) Maitasunezko egarri = amar, querer, aspirar en definitiva.

Bai ta, ikasitakoak gure ezagueran era bidez⁽¹⁾ oituratzeko, antolakuntzazko beste uler leku barri bat zabaldu bear gendula, eta ortik asi bear izan gendun abots edo itz otsai itxurazko eran, amore emoten⁽²⁾.

Omo Sapiens, Afrikatik mugi aldian asi eta Europa, Asia ta Indiatik leen Euskerazko itz ta ekan-duaren oiturazko oiñarriekin zabaldu ziranean, zentzuzko oreka baten egokitu ziran, leiñuen bizitzazko antolakuntza, auzotasunezko lurraldeetan laterrituta.

Atlant Itsasotik Indiaraiño dauan bitarte aundiaren eragozpenagaitik, ez eutsen itzi izkuntz bateko azturan egokitzea, eta or, leiñu bakotzak nai oiñarri batekoak izan, sortarazi⁽³⁾ eben bardiñantzeko izkuntzetan egokitutea.

EUSKEREAK ZELAKO IRUDIAGAZ ITXURATZEN DAU EUSKALERRIA?.

Euskaldunak, Jainkoa ta gaiari begira milla urte askoren ikerpeneko atun bidean⁽⁴⁾, edo ta aztura bidetik⁽⁵⁾ ondo erindu eta biribildutako lanean, itzaren esan zentzuak euren arremaneko kidesas-

nean atondutako lekuetan ondo aokatuta eta bete betean egokituta geratu zitezen, euskerazko gaztelu ederrena eraiki eben gure arbasoak, eta beragaz emon eutsoen bizitz oneri, adierazpen ederrena.

Ez ziran txantxetan ibili, laztasun⁽⁶⁾ eta zorroztasun⁽⁷⁾ aundikoak izan ziralako.

Euskal itzazko esaerak, sorburuzko itzekin osotutako almenean⁽⁸⁾ eginda dagozelako, irudiz, euren esangurazko dan toki berberan kokatzen gaitu, ia izkuntz gitxi baiño ez daukienak.

Gaztelera *playa* itza adibidez: zelango zentzuzko ulermenean irudimenduta kokatzen gaitu ?.

Ba ete dauka zer ikusirik areagaz, arearen leguntasunagaz⁽⁹⁾ edo eta areatutako maskor ondarrarekin ?.

Gure arbasoek euren gai biziko izankizunakaz: Euskalerraren lur onetan egon eta sortzen diran aize, zabaldegi, ur, itsaso ta mendiak daukiezan era guztiko aldakuntzaren irudietan, zentzu aundie-nean izendu ebazan alde batetik.

Bestetik: leiñu edo erri maillan begirun aundiz⁽¹⁰⁾ ta azturabideko itzekin geratu ziralako, senditasunaren bizitzazko arremanak, adierazpendu edo ta euren argitasunean azalkatu ebazan.

(1) Esagueran erabidez = *metòdica u ordenadamente*. (2) Amore-emoten = *amoldar*. (3) Sortarazi = *crear*. (4) Atun bidean = *procedimiento empiriko*. (5) Aztura bidetik = *crecimiento del conocimiento*. (6) Laztasun = *severidad*. (7) Zorroztasun = *austeridad*. (8) Osotutako al-menean = *potencia, potestad*. (9) Leguntasunagaz = *lisura, tersura*. (10) Begirunezko lots aundiz = *con gran respeto y mucha delicadeza*.

Erri edo leiñu arteko maillan: Europako mende-bal onetan milla urte askotan iturburu bateko-tik ugaritu giñelako, sekula ez giñan joan bestea menperatzera edo ta daukana kentzera, eta begirun aundiaren ordezkio arremanakaz egiten ziralako gure artean eginbearrezko gauza guztiak, paregabeko demokrazia baten bizi ziran. Gure arteraiño etorri jakuna, euskal baitazko lege zar oneikaz.

Eta bakoitzaren eginkizunetan ? : Jainkoari begira, egia gure bizitzako ardatz nagusi beti izan danagaz aurrera egin, gure Euskalerrri maite onek, beste ain-beste milla urte geiago iraun dagian.

Gure arbasoek, zentzunezko demokrazi egian bizitzeagaz, eta gaur arte ezer galdu gabe ekarri euskulako, daukaguzan askatasunezko demokraziaren egarriak bizi bizirik eta lengo lez daukaguz.

Eta Zentzunezko ekintza orreik izan ziran, baita orreik izan bear dira gaurko egunean eta beti, zentzun aundiko eginkizun orreik diralako euskalerrriari ainbesteko milla urte geroago bizi bizirik agertuazo egin dautsoenak, eta mirari aundi orreik egiten dabezanak.

EUSKEREAK:

Euskalerrriak daukan *nortasunezko* irudi ederragaz itxuratzen gaitu euskaldunai.

Maitetasun guztiegaz erkidetzeko egin gendun tresneri eder au, ez dalako gatz gabeko mezu gaillu uts bat, gure artu emonetan ibilteko bakarrik.

Bere barnean ikusten direnak.

Bere Euskal barnetik agertuta ikusten diran egipi-deak:

- a).- Jainkoari begira, Beren legearekin euki gendun *oarmeneko samurtasuna*⁽¹⁾.
- b).- Senitarte ta erri maillan *maitasunezko ulermena*.
- d).- Gure baitaren bake edo orekagaitik, azturazko jakintzan egin bear ginduzenak, zentzunezko ta zeaztasunezko begirune aundiegaz egin genduzelako, *ardura aundiko erantzunkidetz*a.

Euskal bizitzarako edo ta erriaren babeserako euskereak daukan indarragaz, berez agertzen jaku maitetasunezko gaitasuna⁽²⁾, bere barneak daukan indarragaz, egin bear doguzan gauza guztietarako, argitasuna emoten dauskuelako.

Gure arbasoek, arremanezko gauzak, zentzun aundiz eroanda egin ebelako, eta demokraziaren ulermen aundi batera elduta bizi ziralako, sendimendu ber-berori sartu eutsoen euskerari. Orregaitik euskerea ez da edozelako tresneri uts bat.

Bera da gure ama, euskal izatasuna bear dan zentzunezko lekutik bideratzeko.

Etorkizunean be, euskerearen maitasunezko zentzutik artzen dogu nortasunezko izatasuna, mundu guztiko gizarteari erakutsiz, euskaldunen nortasunezko egi bidea.

Menperatzaileak, euren nagusitasuna erakusteko, bizitz au, xautzailletasunezko⁽³⁾ argi bideakaz ganoragabetu gura ba dabe, gu ez gara jausi bear txebera orreitan, bestela gudakin ez ebena lortu, gure iñozokeriakaz lortuko leukie.

Geiago bear ete dogu ?.

Ba kontuan euki, gure arbasoek euskereakin egin eben lez, guk elikatu bear doguzela zentzu aundiz nortasunezko demokrazia on batek bear dauazanak, euskal izatasunean iraun gura ba dogu.

Emen txantxaka ibilita, begitu zer esaten eban Orejatar Martzeliñok: ETA ´arren esanak edo eta mezuak sinismenean edo kontu aundian artzeko: orreik ez diralako gai, guzurra esateko be.

Eta Munduko gizarte ezagunek, irudi orregaz ikusten ote gaitue euskaldunak ?.

Lur eta gizarteko aunditasunean, erri txiker baten neurrian geratu gara, menperatzailetasunezko alegiñak edesti guztian, aundiak eta eten bakoak izan diralako, baiña gure nortasunezko demokraziak zabaltzen dauan dirdirazko argitasuna, munduko edozein lekutik ikusi leikena da.

Atutxa´tar Paul

Zornotza´n 2.013´an Urtarrilla´ren 15´ean

(1) *Oarmeneko samurtasuna*=atenciòn, sentido de la observa-ciòn. (2) *Maitasunezko gaitasuna*=buenas dotes, talento. (3) *Xautzailletasunezko* = despilfarrador, aniquilador, expendedor, malgastador.